

Christian Zwingmann'da Din Psikolojisi

Psychology Of Religion in Christian Zwingmann

Öz

Bu çalışmada, Christian Zwingmann'ın din psikolojisi ile ilişkili çalışmaları literatür tarama yapılarak değerlendirilmiş ve belli-başlı çalışmalarının bulgularına kısaca değinilmiştir. Zwingmann, Almanya Frankfurt am Main'de dünyaya gelmiş bir bilim insanıdır. Psikoloji, felsefe ve ilahiyat lisans eğitimi aldıktan sonra eğitimi ile ilişkili mesleki çalışmalarına devam etmektedir. Zwingmann, akademik çalışmalarında psikoloji biliminin genel konularının yanında, psikolojinin alt bilim dalları ve özellikle din psikolojisi ile ilişkili araştırmalar yapmaktadır. Bu çalışmalarda kullanılan yöntem ve teknikler çeşitlilik göstermektedir. Din psikolojisi ile ilişkili yaptığı çalışmalarda nitel ve nicel yöntem sıklıkla kullanılmıştır. O, din psikolojisinin kapsamına giren konuların hemen hemen hepsine dönük araştırmalar yapmıştır. Örneğin, kişilik, dindarlık, maneviyat, ruh sağlığı, yaşam doyumu vb. din psikolojisinin son dönem araştırılan konuları onun ilgi alanı içerisinde. Yöntemsel olarak da nicel araştırmalarda kullanılmak üzere ölçek geliştirme, geliştirilmiş ölçekleri Almancaya uyarlama gibi çalışmalar yapmıştır. Tek başına yaptığı çalışmaların yanında diğer bilim insanları ile birlikte yaptığı çalışmaları da bulunmaktadır. Zwingmann akademik çalışmalarına Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde bulunan Protestan Uygulamalı Bilimler Üniversitesinde devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Christian Zwingmann, Maneviyat Psikolojisi, Dindarlık, Ruh Sağlığı.

Abstract

In this study, Christian Zwingmann's studies related to the psychology of religion were evaluated by literature review and the findings of his main studies were briefly mentioned. Zwingmann was a scientist born in Frankfurt am Main, Germany. After receiving undergraduate education in psychology, philosophy and theology, he continued his professional studies related to his education. In his academic studies, Zwingmann conducts research on the general subjects of psychology as well as sub-branches of psychology and especially the psychology of religion. The methods and techniques used in these studies are diverse. Qualitative and quantitative methods were frequently used in his studies related to the psychology of religion. He conducted research on almost all the subjects that fall within the scope of the psychology of religion. For example, personality, religiosity, spirituality, mental health, life satisfaction, etc. are among the recently researched subjects of the psychology of religion that are within his field of interest. Methodologically, he has conducted studies such as developing scales for use in quantitative studies and adapting developed scales to German. In addition to his studies alone, he also has studies with other scientists. Zwingmann continues his academic studies at the Protestant University of Applied Sciences in North Rhine-Westphalia, Germany.

Keywords: Psychology Of Religion, Christian Zwingmann, Psychology Of Spirituality, Religiosity, Mental Health.

Halil APAYDIN^{a*}

^a Prof. Dr./Prof., Amasya Üniversitesi,
halil.apaydin@amasya.edu.tr

* Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Künye:

Cilt/Volume: 5
Sayı/Issue: 1
Sayfa/Page: 94-106

Geliş Tarihi/Received: 10 Mart 2024

Kabul Tarihi/Accepted: 6 Mayıs 2025

Yayın Tarihi/Publication Date: 15 Haziran 2025

Atıf/Cite as: Apaydın, Halil. "Christian Zwingmann'da Din Psikolojisi". *İdrak Dini Araştırmalar Dergisi* 5/1 (Haziran 2025), 94-106.

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 Lisansı altında yayımlanmaktadır. İkonlar Font Awesome'a aittir.

The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 License. Icons by Font Awesome.

Giriş

Din psikolojisi bilimi psikolojinin bir alt disiplini olarak gelişimini sürdüren yeni bilim dallarından birisidir. Farklı coğrafyalarda gelişimi farklı nedenlerle farklı zaman ve içerikle oluşmuş ve oluşmaktadır. Din psikolojisini ilk olarak ABD'de kurulan bir bilim dalı olarak görülür. Almanca konuşulan bölgelerdeki gelişimi bundan sonra olmuştur.¹ Din psikolojisinin psikoloji içerisindeki gelişimi dikkate alındığında Almanca konuşulan bölgelerde din psikolojisinin üvey evlat olarak psikolojinin gelişimine eşlik edecek düzeyde olmasa da gelişmeye ve arkadan yürümeye devam ettiği söylenebilir. Almanya'da din psikolojisinin kurucusu olarak Friedrich Daniel Schleiermacher (1768-1834) kabul edilir² ve din psikolojisinin tarihi onunla başlatılır. Almanya'da (Almanca konuşulan bölgelerde) da din psikolojisinin oluşum dönemi 19. Yüzyılın ortalarından başlayıp 20. Yüzyılın başlarına kadar devam etmektedir. Bu süreçte fizyoloji, nöroloji ve psikiyatri disiplinleri ile tıp; psikoloji ve din felsefesi gibi iki önemli disiplini içerisinden çıkaran felsefe ile Protestan ve Katolik teoloji din psikolojisini besleyen alanlar olmuştur.³ Özellikle teoloji içerisinde yer alan aşırı uzmanlaşmaya karşı gelişen anlayış; dini yaşayışa yeni bir soluk getirmesi bakımından din psikolojisinin önünü açmıştır.⁴ Şunu da belirtmek gerekir psikoloji geleneği içerisinde psikolojinin geliştiği diğer ülkelerde olduğu gibi (özellikle de davranışçılık akımının etkisi ile) Almanya'da da din psikolojisinin dışlanan bir üvey evlat olduğu bir vakiadır.⁵

Almanya'da din psikolojisinin gelişim dönemleri kronolojik olarak şu şekilde sıralanır.⁶ 1-Yapılaşma dönemi: 1850-1900, 2-İlk Çiçeklenme Dönemi: 1900-1930, 3-Çöküş Evresi: 1930-1950, 4-Gizlide Kaldığı Dönem: 1950-1990 ve 5-Yeniden Canlanma Dönemi: 1990'dan bugüne. İşte kendisinin din psikolojisi ile ilgili çalışmalarına yer vereceğimiz C. Zwingmann Almanya'da yetişmiş bir bilim insanıdır. Zwingmann'ında içerisinde yer aldığı bu dönem din psikolojisine ilginin yeniden canlanma dönemi denilebilir. 1990 yılından itibaren hem psikoloji hem de Protestan ve Katolik teoloji uluslararası din psikolojisi araştırmalarıyla bağlantı kurma girişimlerine başlamıştır.⁷

¹ Christian Henning vd. "Die Geschichte der Religionspsychologie im deutschsprachigen Raum", *Einführung in die Religionspsychologie*, ed. Christian Henning vd. (Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 2003), 9.

² Halil Apaydın, "Almanya'da Din Psikolojisinin Dünü Bugünü", *Dünyada Din Psikolojisi (Dünü Bugünü-I)*, ed. Nevzat Gencer-Muammer Cengil (Ankara: Sonçağ Yayınları, 2024), 83.

³ Nils G. Holm, *Einführung in die Religionspsychologie* (UTB Reinhardt Verlag, 1990), 11; Nils G. Holm, "Religionspsychologie gestern und heute: Einige Entwicklungslinien", *Archiv für Religionspsychologie* 22 (1997), 15-16; Christian Henning, "100 Jahre Religionspsychologie im deutschsprachigen Raum", *Religiösität: Messerfahren und Studien zu Gesundheit und Lebensbewältigung-Neue Beiträge zur Religionspsychologie*, ed. Christian Zwingmann-H. Moosbrugger (Münster: Waxmann Verlag GmbH, 2004), 23.

⁴ Nurettin Topçu, "Din Psikolojisi", *İslam Mecmuası*, I (2) (1956), (A. İmamoğlu tarafından yayına hazırlanan: "Nurettin Topçu, Din Psikolojisi Bahisleri, 1995: Erzurum baskısı esas alınmıştır), 8; Henning. "100 Jahre Religionspsychologie im deutschsprachigen Raum", 23.

⁵ Holm, *Einführung in die Religionspsychologie*, 12-13.

⁶ Henning vd. "Die Geschichte der Religionspsychologie im deutschsprachigen Raum", 23.

⁷ Sebastian Murken, "Religionspsychologie in Deutschland: eine Bestandsaufnahme", *In Psychologie auf dem Prüfstand psychologischer Forschung, Sonderheft der Reihe Wege zum Menschen* 54 (2002), 188; Henning vd. "Die Geschichte der Religionspsychologie im deutschsprachigen Raum", 66.

1. Hayatı

1963 yılında doğan Zwingmann Frankfurt am Main’de psikoloji, felsefe ve Katolik İlahiyatı eğitimi almıştır. 1991-2001 yılları arasında doğduğu bu şehrin farklı bölgelerinde psikoloji alanında çalışmalarda bulundu ve rehabilitasyon çalışmalarında araştırma görevlisi olarak çalışmış ve çeşitli araştırma gruplarında proje yöneticiliği yürütmüştür. 2002’den itibaren Alman Emeklilik Sigortası Kurumları Birliği’nin rehabilitasyon bilimi bölümünde görev yapmıştır. Yine bu süre içerisinde, özellikle 2003 yılından sonra Trier Üniversitesi FPP’nin din psikolojisi çalışma grubuna katılmış ve ayrıca serbest danışmanlık da yapmıştır.⁸ 2010 yılından bu yana Bochum’daki Rhineland-Westphalia-Lippe Evangelical Üniversitesinde ampirik sosyal araştırmalar profesörü olarak görev yapmaktadır.⁹ Eschmann ve Zwingmann kendisini bizzat psikolog ve sosyal bilimci olarak tanımlamaktadır.¹⁰ Din psikolojisi alanıyla ilgili temel kitap olarak kabul edilebilecek temel iki çalışması: *Religiösität und Lebenszufriedenheit* (1991): *Dindarlık ve Yaşam Doyumu* ve *Religiösität, Persönlichkeit und Verhalten* (1996) (ed., H. Moosbrugger ve D. Frank ile birlikte): *Dindarlık, Kişilik ve Davranış*.¹¹

Genel akademik çalışmaları ise Aralık 2023 tarihi itibari ile şunlardır:

- 1- Uluslararası indeksli dergilerde yayınlanmış makale sayısı dokuz; ulusal indeksli dergilerde yayınlanmış makale sayısı yirmi sekiz ve indeksli olmayan dergilerde yayınlanmış makale sayısı ise on sekizdir. Yedi dergide ise editörlük süreçlerinde yer almaktadır.
- 2- Psikoloji ve din psikolojisi alanında yapılan tezlerin kitaplaştırılması ile oluşan dört yayın, kitap editörlüğü sayısı yedi, ders kitabı sayısı bir, kitap bölümü sayısı kırk, sözlük katkı sayısı bir ve önsöz yazılan çalışma sayısı birdir.
- 3- Akademik çalışma alanları ile ilgili yayınlanmış özet bildiri sayısı altmıştır.
- 4- Normal baskıda olmayan çalışma sayısı otuzdur.
- 5- Çeşitli çalışmalara yapılmış ve yayınlanmış olan yorum sayısı on birdir.

2. C. Zwingmann’da Din Psikolojisi:

Henning’in belirttiğine göre,¹² Almanya’da akademik psikolojinin din psikolojisine ilgisinin arttığını 1990 yıllardan itibaren; din psikolojisinin farklı araştırma alanlarına dönük çalışmalara şahit olmaktayız. Bu çalışmaların odağında, çeşitli araştırma grupları çerçevesinde oluşturulan veya onlar tarafından başlatılan yeterlilik tezleri (yüksek lisans, diploma vb.), nitel ve nicel yöntemlerle yapılan din psikolojisinin farklı alanlarına yönelik çabalar bulunmaktadır.¹³ Bu çalışma gruplarından birisi, klinik psikolog Eckart R. Straube’nin etrafında yer alan ve özellikle gençlerin dini tutumlarını ele alan ve onların

⁸ Christian Zwingmann - Helfried Moosbrugger, *Religiösität: Messverfahren und Studien zu Gesundheit und Lebensbewältigung, Neue Beiträge zur Religionspsychologie* (Waxmann Verlag GmbH, 2004), 334.

⁹ <https://www.evh-bochum.de/persoennliche-homepage-prof-dr-dr-christian-zwingmann.html> (30 Kasım 2024).

¹⁰ Holger Eschmann - Christian Zwingmann, “Islam im interreligiösen Kontext von Spiritual Care”, *Spiritual Care* 7 (1), (2017).

¹¹ Zwingmann ve Moosbrugger, *Religiösität: Messverfahren und Studien zu...*, 335.

¹² Henning, “100 Jahre Religionspsychologie im deutschsprachigen Raum”, 32-33.

¹³ Apaydin, “Almanya’da Din Psikolojisinin Dünü Bugünü”, 94.

mezheplere ve yeni dini gruplara (hareketlere) yakınlıklarını inceleme konusu haline getiren araştırma grubudur.¹⁴

Henning'in¹⁵ aktardığına göre bu çalışma gruplarından ikincisi ise, Sebastian Murken ve Stefan Huber tarafından oluşturulmuştur. Bu gruba iki binli yılların başında Christian Zwingmann da katılmıştır. Bu çalışma grubu daha çok standardize edilmiş dindarlık envanteri üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca, dini benlik kavramlarının birey merkezli ölçümü için de bir araç geliştirme üzerine çalışmışlardır. Halihazırda bu iki ölçek alanda bir taraftan da araştırmalarda kullanılmaktadır. Bu grubun araştırma konularının çeşitliliği söz konusudur ve bu araştırma alanlarından bir diğeri de kadınların meme kanseri ile mücadelede dini başa çıkma biçimleri üzerinedir. Ayrıca Murken'nin çalışmalarında dindarlık ve sağlık ilişkisinin çokça araştırıldığı da görülmektedir.¹⁶ Bu çalışma grubu sistematik din psikolojisi araştırmalarının geliştirilmesini hedeflediği için; dindarlık konusunun üzerinde çok fazla durmuşlar ve onun önemini ortaya çıkarabilmek için bir dizi veri seti geliştirmeyi hep öncelemişlerdir. Araştırmalardaki bu çok yönlülüğü öne çıkarmış olmaları neticesinde bireysel faktörler konusunu da ele aldıkları; hangi bireysel faktörlerin kişiyi belirli bir dini gruba katılmaya yakın hale getirdiği, ne kadar süreyle bu grup içerisinde kalmaya ikna ettiği gibi kişilik özelliklerini tespit etmeye dönük psikososyal dinsel yönelimleri tespit etmeyi amaçladıkları görülmektedir.¹⁷

¹⁴ G. Hellmeister vd. "Religiösität, magisches Denken und Affinität zu Sekten bei Jugendlichen in den neuen Bundesländern", *Religiösität, Persönlichkeit und Verhalten. Beiträge zu Religionspsychologie*, ed. H. Moosbrugger, C. Zwingmann - D. Frank, (Münster: Waxmann Verlag, 1996); K. Selinger - E.R. Straube, "Christologie Jugendlichen. Coping-Funktion religiöser Glaubenssysteme", *Konversion. Zur Aktualität eines Jahrhundertthemas*, ed. C. Henning & E. Nestler, Frankfurt am Main: Lang Verlag, 2000a, 213-256; K. Selinger - E.R. Straube, "Glaube versetzt Berge. Bei jedem die gleichen? Individuelle psychische Einflussfaktoren auf religiöse Bewältigung", *Wege zum Menschen*, 54, 205-220; Apaydın, "Almanya'da Din Psikolojisinin Dünü Bugünü", 95.

¹⁵ Henning, "100 Jahre Religionspsychologie im deutschsprachigen Raum", 23-40.

¹⁶ Bkz.: Sebastian Murken, *Religiösität, Kontrollüberzeugung und seelische Gesundheit bei Anonymen Alkoholikern* (Frankfurt am Main: Peter Lang, 1994); Sebastian Murken, "Ungesunde Religiösität-Entscheidungen der Psychologie?", *Kritik an Religionen*, ed. G. M. Klinkhammer, S. Rink, T. Frick, (Marburg: Diagonal, 1997); Sebastian Murken, *Gottesbeziehung und psychische Gesundheit. Die Entwicklung eines Modells und seine empirische Überprüfung* (Münster: Waxmann, 1998a); Sebastian Murken, "Soziale und psychische Auswirkungen der Mitgliedschaft in neuen religiösen Bewegungen unter besonderer Berücksichtigung der sozialen Integration und psychischen Gesundheit", *Neue religiöse und ideologische Gemeinschaften und Psychogruppen. Forschungsprojekte und Gutachten der Enquete-Kommission "Sogenannte Sekten und Psychogruppen"*, ed. Deutscher Bundestag Enquete-Kommission "Sogenannte Sekten und Psychogruppen", (Hamm: Hoheneck, 1998b), 297-354; Sebastian Huber, *Dimensionen der Religiosität. Skalen, Messmodelle und Ergebnisse einer empirisch orientierten Religionspsychologie* (Bern: Huber, 1996); Sebastian Huber, "Nonmetrische Multidimensionale Skalierung (NMDS) als Meßmodell für subjektive Sichtweisen der Religiosität", *Konversion. Zur Aktualität eines Jahrhundertthemas*, ed. C. Henning & E. Nestler, (Frankfurt am Main: Lang, 2000), 361-377; Sebastian Huber, *Zentralität und Inhalt. Ein neues multidimensionales Messmodell der Religiosität*. Opladen: Leske+Budrich, 2003; Christian Zwingmann - Sebastian Murken, "Coping with an uncertain future: Religiosity and millenarianism", *Archiv für Religionspsychologie* 23, (2000a), 11-28; Christian Zwingmann - Sebastian Murken, "Religiösität, Zukunftsbewältigung und Endzeiterwartungen", *Psychologie und Zukunft. Prognosen, Probhezeugungen, Pläne*, ed. J. Möller, B. Strauß & S. M. Jürgensen (Göttingen: Hogrefe, 2000b), 255-278.

¹⁷ Henning vd., "Die Geschichte der Religionspsychologie im deutschsprachigen Raum", 69'den akt.: Apaydın, "Almanya'da Din Psikolojisinin Dünü Bugünü", 95-96.

Din psikolojisi için günümüzde dağılmış olan üçüncü bir çalışma grubu Münihli Katolik din eğitimcisi ve din psikoloğu Bernhard Grom'un¹⁸ etrafında oluşmuştur. Bu çalışma grubu, Grom, Hellmeister ve Zwingmann'dan¹⁹ (1998) oluşmuştur ve insan dindarlığının motivasyonelliğini psikolojik perspektiften değerlendirmeyi amaçlayan bir araştırma aracı geliştirmişlerdir (Münih Motivasyonel Psikolojik Dindarlık Envanteri-MMRI). Bu envanterin dört yazar tarafından tekrar istatistiksel süreçlerinin farklı yönlerinin ele alındığı ve boyutsal denetiminin yapıldığı bir nüshası 2010 yılında Türkçeye de kazandırılmıştır.²⁰ İnancın motivasyonelliğinin tek başına araştırılmasının yeterli olmadığı; dindarlık ve yaşam doyumu perspektifinde bir dizi daha geniş bir saha deneyimi araştırmasını da zorunlu kılmıştır. Aslına bakılırsa MMRI'nın kavramsal arka planının uzman psikologlarca da kabul gören Grom'un ilk basıldığı yıl 1992 olan din psikolojisi kitabının bir parçası olarak sunduğu insan dindarlığının motivasyonel psikolojik değerlendirmesine yönelik bölümüne dayanmaktadır. O'nun teorisine göre, bireysel dindarlığın ilgili tezahürleri, altı ana noktada özetlenebilecek güdülere dayanmaktadır. Bu güdüler şunlardır: (1) içsel zorlama ve korku yoluyla ahlaki öz kontrolü uygulama isteği, (2) önemli yaşam olaylarının dışsal kontrolüne, keder ve korkunun içsel kontrolüne duyulan arzu, (3) olumlu benlik saygısı arayışı, (4) şükran ve saygı gösterme isteği, (5) olumlu sosyal duygu ve davranışlara sahip olma isteği ve (6) ideolojik bilgiye ve mantıksal koordinasyona ilgi arzusudur.²¹ Adı geçen iç yönelimli-dış yönelimli dindarlığın ölçülmesine dönük geliştirilen bu ölçeğin Almanca uyarlaması ve alan yazında araştırmalarda kullanılmasına dönük çalışmaların daha önceye uzandığını görmekteyiz. Muhtemelen son uyarlama çalışması ilgili ölçek ile ilgili önceki çalışmaların üzerine bina edilmiştir.²²

Zwingmann'ın din psikolojisi çalışmalarının yöntemsel açıdan çeşitlilik gösterdiğini söyleyebiliriz. Nitel ve nicel çalışmalar yapan Zwingmann'ın bu çalışmalarında alanın yöntemsel bakışını yansıtan çeşitli tekniklerle yapılmış birçok çalışması bulunmaktadır.

Zwingmann, din psikolojisi ile ilgili tek başına, ikinci bir bilim insanı ile ve birden çok bilim insanı ile birlikte çalışmalar yürüten bir bilim insanıdır. Çok isimli çalışmaların bir kısmında kendisi ilk isim iken bazı çalışmalarda kendisi, ikinci, üçüncü vb. sıralarda bulunmaktadır.

Zwingmann'ın ilk isim olmadığı çalışmalardan birisi *Katholische Kirchengemeinden zwischen Tradition und Pluralisierung. Ein quasiexperimenteller Beitrag zum Zusammenhang zwischen kirchlichem Dogmatismus und ekklesiogenen Neurosen/Gelenekçilik ve çoğulculuk arasında Katolik cemaatleri. Kilise dogmatizmi ile din kaynaklı nevrozlar*

¹⁸ Bernard Grom, *Religionspsychologie* (München/Göttingen: Kösel/Vandenhoeck & Ruprecht, 1992); Bernard Grom, "Religion und subjektives Wohlbefinden", *Psychotherapie Psychosomatik medizinische Psychologie* 50 (2000), 187-192.

¹⁹ Bernard Grom vd. "Münchner Motivationspsychologisches Religiösitäts-Inventar (MMRI). Entwicklung eines neues Meßinstruments für die religionspsychologische Forschung", *Religion und Religiösität zwischen Theologie und Psychologie. Bad Boll Beiträge zur Religionspsychologie*, ed. C. Henning & E. Nestler (Frankfurt am Main: Lang, 1998), 181-203.

²⁰ Bkz.: Christian Zwingmann vd. "Münchner Motivasyonel Dindarlık Envanteri: Boyutsal Kontrol ve Denetim", çev. Halil Apaydın, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10/2 (2010), 287-312.

²¹ Gromm, *Religionspsychologie*, 112 akt., Apaydın, "Almanya'da Din Psikolojisinin Dünyü Bugünü", 96.

²² Christinan Zwingmann vd. "Intrinsische und extrinsische religiöse Orientierung: Fragebogenskalen zum Einsatz in der empirisch-religionspsychologischen Forschung", *Zeitschrift für Differentielle und Diagnostische Psychologie* 15 (1994), 131-139.

arasındaki bağlantıya yarı deneysel bir katkı (1993)²³ adlı makaledir. Bu makalede, kilise dogmatizminden kaynaklanan “kilise nevrozu” temelinde bir araştırma yapılmıştır. Ana varsayım kilise dogmatizminin zihinsel bir sorun olarak “kilise nevrozu” denilen bir hastalığı doğurduğu tezi üzerine bina edilmektedir. “Kilise nevrozu”na neden olduğu düşünülen “geleneksel cemaat”ten 93 katolik (yüksek kilise dogmatizmi) ve daha düşük nevroz göstereceği düşünülen “çoğulcu cemaat”ten 70 katılımcı (düşük kilise dogmatizmi) ile istatistiksel olarak anılan niteliklere sahip oldukları ortaya konmuş bu katılımcılarla çalışmışlardır. Araştırmada nevrozlu iki ana yönde araştırma konusu yapılmıştır, bunlar: “dini kaygı” ve “depresiflik”tir. Araştırma sonucunda “geleneksel cemaat”in dinsel kaygı ve depresiflik düzeylerinin “çoğulcu cemaat” katılımcılarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Zwingmann'ın ilk isim olduğu bir diğer çalışma *Religiöse Endzeiterwartungen. Möglichkeiten und Risiken/Dinsel bakış açılı ahir zaman beklentileri. Fırsatlar ve riskler* (1998)²⁴ adlı makaledir. Bu çalışmada, özellikle ölümden sonraki yaşama dair tasavvurları olmayan ya da net olarak açıklaması bulunmayan inançlar bağlamında bu dünyada beklenen bir dizi eskatolojik olaylar dizisi inançları üzerinde din psikolojisi perspektifinde durulmuştur. “Chilastik fikirler”²⁵ olarak da ele alınabilecek bu inançlar özellikle kriz dönemlerinde daha sık ortaya çıkma eğiliminde olarak betimlenirler. Bu türden inançlara sahip bireylerin, dünyada yaşanan bariz acı ve kötülükler karşısında hayatlarına anlam katma ya da var olan anlamı sürdürme konusunda direnç kazandıkları, bununla birlikte gelecek tasavvurunu yöneten bu inançlarının onların var olan günü erteleme davranışı gibi riskleri de barındırdığı söylenebilir.

Zwingmann'ın nicel veri ile yaptığı *Erfassung von Spiritualität/Religiosität im Kontext der gesundheitsbezogenen Lebensqualität/Sağlıkla ilişkili yaşam kalitesi bağlamında maneviyat/dindarlığın değerlendirilmesi*²⁶ adlı makalede, Anglo-Amerikan bölgesinde ele alınan sağlıkla ilgili yaşam kalitesinin bir bileşeni olarak araştırılan maneviyat/dindarlık konusundaki bulguların Almanya'da pek bulunmaması nedeniyle ilgili literatürün ve bu literatür içerisinde yer alan ölçme araçlarının muhtevasını açıklamak ve bu araçların varsa boyutlarının Alman toplumuna uyarlanması ve mümkünse yeni araştırmalara gidilmesine dönük ufuk açmak amaçlanmıştır.

Nicel nitelikte adından söz edilecek çalışmalardan birisi *Religious commitment, religious coping, and anxiety: A study in German patients with breast cancer/Dini bağlılık, dini başa çıkma ve kaygı: Alman meme kanseri hastaları (üzerine) bir çalışma*²⁷ adlı makaledir. Bir grup bilim insanı ile yapılan bu çalışmada ana hatlarıyla son yılların ilgi çeken konularından

²³ H. Spring vd. “Katholische Kirchengemeinden zwischen Tradition und Pluralisierung. Ein quasiexperimenteller Beitrag zum Zusammenhang zwischen kirchlichem Dogmatismus und ekklesiogenen Neurosen”, *Zeitschrift für Klinische Psychologie, Psychopathologie und Psychotherapie* 41 (1993), 31–42.

²⁴ Christian Zwingmann - Sebastian Murken, “Religiöse Endzeiterwartungen. Möglichkeiten und Risiken”, *Stimmen der Zeit*, 123 (1998), 619–628.

²⁵ “Bin yılıcılık, milenyum inançlar” denilen bu anlayışın temel fikri, Mesih'in her şeyin tamamlanmasından önce bin yıl boyunca hüküm süreceği teorisiidir. (Bkz.: The Concise Oxford Dictionary of World Religions “Chiliasm”; Mehmet Ali Kirman. *Din Sosyolojisi Sözlüğü* (Adana: Karahan, 2016), “bin yılıcılık”, 97.

²⁶ Christian Zwingmann, “Erfassung von Spiritualität/Religiosität im Kontext der gesundheitsbezogenen Lebensqualität”, *Psychotherapie, Psychosomatik, Medizinische Psychologie* 55 (2005), 241–246.

²⁷ Christian Zwingmann vd. “Religious commitment, religious coping, and anxiety: A study in German patients with breast cancer”, *European Journal of Cancer Care* 17 (2008), 361–370.

olan dindarlık ve prososyal uyum arasındaki ilişkiyi ele almasıdır. Önceki çalışmalardan ayırıcı bir nitelik olarak bu makalede eğilimsel dinsel bağlılık ile duruma özgü dinsel başa çıkma arasında açık bir ayırma gidilmiştir. Makale, dinsel bağlılığın, olumlu ve olumsuz dinsel başa çıkmanın ve dinsel bağlılık-dinsel başa çıkma etkileşimlerinin kaygı tahmin etmedeki göreceli gücünü araştırmıştır. 167 Alman meme kanserli hastadan oluşan örneklem üzerinde yapılan bu çalışmada; olumlu ve olumsuz dinsel başa çıkmanın kaygı ile eğilimsel dinsel bağlılıktan daha güçlü bir şekilde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir bulgu ise, hiyerarşik regresyon analizi dinsel bağlılık-olumsuz başa çıkma etkileşimini ortaya koymuştur. Bu etkileşime göre, yüksek düzeyde dinsel bağlılık ile yüksek düzeyde olumsuz dinsel başa çıkmanın sinerjik bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık, olumlu dinsel başa çıkma bir düzenleyici olarak işlev görmemiş ve dinsel bağlılıkla yakından ilişkili görünmektedir.

Nitel nitelikte adından söz edilebilecek ikinci çalışma Measuring religiosity/spirituality: Theoretical differentiations and categorization of instruments/Dindarlığın/maneviyatın ölçülmesi: Teorik farklılaşmalar ve araçların kategorilendirilmesi²⁸ adlı makaledir. Bu makalede, kavramsal olarak dindarlık/maneviyat kavramları üzerinde durulmuş ve bu iki kavramın birbirinden farklı iki yönü yansıttığını belirtmişlerdir. Başlangıçta aynı anlamda kullanılan bu iki kavramın süreç içerisinde farklılıkların daha bariz olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Özellikle daha seküler olan toplumlarda kendini dindar olarak tanımlamayan ama manevi olarak nitelendiren bireylerin var olduğundan bahsedilmektedir. Bahsedilen bu farklılıklarla birlikte dindarlık/maneviyat ölçümünün bileşenleri, oluşturulacak ölçeklerin birincil amaçları, ara değişkenlerin birincil ya da ikincil düzeyde belirleyicilik olasılıkları ve bu ana kavramlarla ilişkili, üzerinde çalışılacak diğer kavramların nasıl oluşturulacağı ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Zwingmann'ın Klein ile birlikte yürüttüğü Sind religiöse Menschen gesünder, und wenn ja, warum? Ergebnisse empirisch-sozialwissenschaftlicher Forschung/Dindar insanlar daha mı sağlıklıdır, eğer öyleyse neden? Ampirik sosyal bilim araştırmalarının sonuçları (2013)²⁹ adlı çalışmada, ABD'de yapılmış olan ruh sağlığı dindarlık ilişkisi araştırmalarının ulaştığı sonuçların genel bir değerlendirmesinin yapılmıştır. Ulaşılan sonuçların genel özeti şu şekildedir: dindarlığın olumlu yönleri bakımından ruh sağlığı ile anlamlı bir ilişkinin olduğu; dindarlığın olumsuz yönleri bakımından ise (suçluluk duygusu, cezalandırılma korkusu ve Tanrı ile yaşanan çatışmalar) az da olsa anlamlı ilişkiselliği ortaya koyan bulgular söz konusudur. Fiziksel sağlıkla dindarlık arasında da olumlu bir ilişkinin bulunduğu; bu ilişkiselliğin Almanca konuşulan bölgeler için genellenebilir bir yönünün olup-olmadığı tartışılmaktadır.

Zwingmann'ın Gottschling ile birlikte kaleme aldığı Religiosity, spirituality, and God concepts. Interreligious and interdenominational comparisons within a German sample/Dindarlık, maneviyat ve Tanrı kavramları: Alman örneklem grubunda dinler arası ve

²⁸ Zwingmann vd. "Measuring religiosity/spirituality: Theoretical differentiations and categorization of instruments", *Religions* 2 (2011), 345–357.

²⁹ Christian Zwingmann - C. Klein, "Sind religiöse Menschen gesünder, und wenn ja, warum? Ergebnisse empirisch-sozialwissenschaftlicher Forschung", *Spiritual Care – Zeitschrift für Spiritualität in den Gesundheitsberufen* 2/2 (2013), 21–36.

mezhepler arası bir karşılaştırma³⁰ adlı makale 478 kişiden oluşan farklı inanç grupları (Protestanlar, Serbest Kilise Protestanları, Bahailer, Müslümanlar, Spiritüalistler: kendilerini spiritüalist olarak tanımlayıp herhangi bir inanca sahip olmayanlar) üzerinde yapılan kesitsel bir çalışmadır. Çalışmada, dindarlık ve spiritüalitenin değerlendirmelerine, Merkezi Dindarlık Ölçeği ile değerlendirilen dindarlığın merkeziliğine ve Tanrı kavramına atıfta bulunarak karşılaştırmalar yapılmıştır. Araştırmanın sonunda ulaşılan veriler şu şekildedir: Protestanlar kendilerini büyük ölçüde spiritüel olarak tanımlarken; bu tanımlama iki ayrı uca dağılmaktadır. Örneklemin diğer inanç grupları bakımından ise, belirli farklılıklar göstermekle birlikte dindar olmayan katılımcılar da dahil genelde kendilerini spiritüel olarak tanımlama eğiliminde oldukları tespit edilmiştir.

Zwingmann'ın ikinci yazar olarak yer aldığı *Religiosität/Spiritualität und rigides Kohärenzgefühl* (2017): *Dindarlık/Maneviyat ve Katı Tutarlılık Duygusu*³¹ adlı çalışmada, genel olarak dindarlık ve maneviyatın tutarlılık duygusunu geliştirici bir fonksiyonunun olduğu ve bu tutarlılığın kaynağı olduğu belirtildikten sonra Aaron Antonovsky'nin geliştirdiği din ve sağlık araştırmalarının odağında yer alan "tutarlılık duygusu"nun "katı" haliyle tasvir edilen ve "katı tutarlılık duygusu" olarak ortaya çıkan durumun daha farklı sonuçlar doğurduğu belirtilir. Katı bütünlük (tutarlılık) duygusu, aşırı bir iç kontrol odağı, zayıf bir benlik, sabit bir sosyal rol kimliği ve esnek olmayan kural ve değer sistemlerinin esnek olmayan bir şekilde uygulanmasıyla karakterize edilir. Bu çalışmada yine yazarlar, çeşitli dini yönelim biçimlerinin ve maneviyat biçimlerinin "katı" veya "zayıf" tutarlılık duygusunun gelişimine ne ölçüde katkıda bulunduğu ve dolaylı olarak sağlık (refah, huzur) üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabileceğini tartışılmaktadır.

Onun Hodapp ile yaptığı "Religiosität/Spiritualität und psychische Gesundheit: Zentrale Ergebnisse einer Metaanalyse über Studien aus dem deutschsprachigen Raum" (2018): *Dindarlık/Maneviyat ve Ruh Sağlığı: Almanca Konuşulan Bölgelerdeki Merkezi Çalışmalar Üzerine Metaanaliz Bir Araştırma* çalışma bu türe tipik bir örnek olarak verilebilir. Bu araştırmada ana hatlarıyla Almanca konuşulan bölgelerde (Almanya, Avusturya ve İsviçre) yapılan 67 adet ruh sağlığı ile dindarlık/maneviyat ilişkisini ortaya koyan çalışmaların meta-analiz bulgularının ABD'de yapılan çalışmalardan biraz farklılık gösterdiği; örneğin, genel bulguların ABD'de yapılan çalışmalarla benzerlik göstermekle birlikte inanç ve kültürel farklılıklardan kaynaklanan bir dizi farklılığın da söz konusu olduğunu ortaya koymuştur. Yine, Almanca konuşulan bölgelerde dindarlık/maneviyat ile ruh sağlığı ilişkisinin ABD'de yapılmış olan çalışmalara göre daha düşük düzeyde ilişkisellik tespit edilmiştir. Örneğin, "dine ve Tanrıya negatif yaklaşım" ile "zihinsel sağlık" arasında anlamlı düzeyde ortaya çıkan negatif ilişki ve diğer göstergeler arası karşılaştırmalarda anlamlılık gösteren bulguların skorları Almanca konuşulan bölgelerde daha düşük ilişkiselliği ortaya koymaktadır.³²

³⁰ Christian Zwingmann - S. Gottschling, "Religiosity, spirituality, and God concepts. Interreligious and interdenominational comparisons within a German sample", *Archive for the Psychology of Religion* 37 (2015), 98-116.

³¹ F. Jeserich vd. "Religiosität/Spiritualität und rigides Kohärenzgefühl", *Religiosität: Die dunkle Seite. Beiträge zur empirischen Religionsforschung*, ed. C. Zwingmann, C. Klein & F. Jeserich, (Waxmann, 2017) 91-113.

³² Christian Zwingmann - Bastian Hodapp, "Religiosität und psychische Gesundheit: Zentrale Ergebnisse einer Metaanalyse über Studien aus dem deutschsprachigen Raum", *Spiritual Care – Zeitschrift für Spiritualität in den Gesundheitsberufen* 7 (2018), 69-70.

Zwingmann'ın Klein ile birlikte yayınladığı *Religion and health from the view of psychology of religion: Empirical results – possible pathways – cultural context: Din Psikolojisinde Din ve Sağlık: Ampirik sonuçlar -olası yollar- Kültürel Bağlam*³³ adlı kitap bölümünde din ve sağlık arasındaki ilişkiye ilişkin sosyal bilimsel araştırmaların bulgularına genel bir bakış ele alınmaktadır. ABD'de konu ile ilişkili 1990 yıllardan itibaren ağırlıklı olarak çalışılan konulardan birisi olduğu tespiti yapılır; özellikle MEDLINE veri tabanını kullanarak 1986 yılı ile 1990 yılları arasında din ve sağlık konusu ile ilişkili çalışma sayısının 247 iken 1990 yılından 2018 yılına kadar 1728 olduğu belirtilir.

Zwingmann'ın Eschmann ile birlikte yaptıkları *Islam im interreligiösen Kontext von Spiritual Care: Dinlerarası Manevi Bakım Bağlamında İslam*³⁴ adlı çalışmada, manevi bakımın köklerinin ağırlıklı olarak Hristiyan geleneğinde olduğunu belirtirler de; diğer kültür ve inançların manevi bakıma nasıl baktıklarının da önemli olduğunu, çünkü dünyadaki göç hareketlerinin ve bunun uzantısı olarak ortaya çıkan değişimlerin bunu zorunlu kıldığını belirtip “Uluslararası Sağlık ve Maneviyat Derneği”nin hedeflerinden birisinin de, farklı inançlarda manevi ve pastoral bakıma getirecekleri farklı açılımların ortaya çıkarılması olduğudur. Bu nedenle yazarlarımız, Almanca konuşulan bölgelerde oluşturulmuş olan sağlıkta Müslümanlar için manevi bakım çalışmalarının bazılarını değinmişler ve kavramsal arka planlarını ele alıp değerlendirmişlerdir. Ayrıca, manevi bakım ve pastoral bakım bağlamında işbirlikçi yaklaşımların literatür verilerine yer vermişlerdir. Çalışmada yine, Kuzey Amerika ve Almanya’da yapılan manevi bakım ve pastoral bakım çalışmalarının benzerliklerinin yanında kültürel çeşitlilikten kaynaklanan kendine has yönlerine de değinmişlerdir.

Sonuç

Kendini sosyal bilimci ve psikolog olarak tanımlayan Christian Zwingmann, psikolojisinin birçok alt dalında çalışma yaptığı bilinmektedir ve bu çalışma alanlarından birisi de din psikolojisidir. Onun din psikolojisi ile ilişkili çalışmalarının hem yöntemsel yaklaşım biçimleri hem de içerik bakımından çeşitlilik gösterdiğini söyleyebiliriz. Nitel ve nicel çalışmaların iç içe aynı çalışma içerisinde ve ayrı ayrı farklı çalışmalar içerisinde konunun içeriğine göre kullanıldığını görmekteyiz. Bir taraftan din psikolojisinin evrensel ve yerel tarihsel gelişimine odaklanan nitel çalışmalar yapmış, diğer taraftan din psikolojisinin ölçme araçlarına dönük geliştirilmiş çalışmaların Almancaya uyarlanması, uyarlanan çalışmaların sahada uygulanarak verilerinin bilimsel bilgi birikimine dönüştürülmesi gayreti güdülmüştür. Ayrıca, din psikolojisi alanında yapılmış nicel çalışmalardan hareketle metaanaliz çalışmalar da yürütülmüştür.

Zwingmann'ın din psikolojisi ile ilgili araştırma ve yayınları konu bakımından çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliği ana hatlarıyla maddeler halinde şöyle özetleyebiliriz.

1- Onun çalışma alanlarından birisi dindarlık envanterleridir. Bir grup bilim insanı ile birlikte oluşturdukları çalışma grubu ile ya kendileri ölçek geliştirmişler ya da geliştirilmiş ölçekleri Almancaya çevirip uyarlama yaparak standardize etmişlerdir. Ayrıca “dini benlik”

³³ Christian Zwingmann - C. Klein, “Religion and health from the view of psychology of religion: Empirical results – possible pathways – cultural context”, *Spirituality, mental health, and social support. A community approach Studies in Spiritual Care* 7 (2020), 38–55.

³⁴ Eschmann - Zwingmann. “Islam im interreligiösen Kontext von Spiritual Care”.

kavramlarının birey merkezli ölçümü için de bir araç geliştirmişlerdir. Bahsi geçen bu ölçekler hem kendileri hem de diğer bilim insanları tarafından araştırmalarda kullanılmaktadır. Örneğin, geliştirdikleri ölçeklerden hareketle meme kanseri kadınların dini başa çıkma biçimlerini, sağlıklı olmak ile dindarlık/dini başa çıkma biçimleri vb. konuları kültürel bağlam dahil farklı perspektiflerle araştırma konusu yapmışlardır.

2- Onun çalışma alanlarından bir diğeri ise genel sağlık ile dindarlık ilişkisini ele aldığı çalışmalarıdır. Örneğin, kilise dogmatizmi ve dini kaynaklı nevrozların genel dini kaygıyı ve depresif olmayı etkileyip etkilemediği araştırma konusu yapılmıştır. Aynı şekilde, farklı inanç grupları ve mezhepler bakımından ruh sağlığı, dini başa çıkma, öznel iyi oluş ve dindarlık ilişkisi konulu çalışmaları da bulunmaktadır.

3. Onun disiplinler arası ve kültürlerarası karşılaştırmaya dönük çalışmaları da bulunmaktadır. Örneğin, din psikolojisi açısından ruh sağlığı, maneviyat ve genel sağlık algısının kültürel bağlamda ele alındığı çalışma ile İslam inancı perspektifinde çalışma konusu yapılan manevi bakım araştırmalarını değerlendirdiği inceleme bu çerçevede dikkate değerdir.

Hakem/Peer-review: Çift Taraflı Kör/Double Blind.

Teşekkür/Acknowledgements:

-

Beyanname/Declarations:

1. Özgünlük Beyanı/Statement of Originality:

Bu çalışma özgündür.

2. Yazar Katkıları/Author Contributions:

Makale tek yazarlıdır.

3. Etik Kurul İzni/ Ethics approval:

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

4. Finansman-Destek/Funding-Support:

Bu çalışma herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

5. Çıkar Çatışması Beyanı/Competing interests:

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

- Apaydın, Halil. "Almanya'da Din Psikolojisinin Dünü Ve Bugünü". *Dünyada Din Psikolojisi (Dünü Bugünü-I)*. ed. Nevzat Gencer - Muammer Cengil, 83-109. Ankara: Sonçağ, 2024.
- Eschmann, H. - Zwingmann, C. "Islam im interreligiösen Kontext von Spiritual Care". *Spiritual Care* 7/1 (2017), 1-2.
- Hellmeister vd. "Religiösität, magisches Denken und Affinität zu Sekten bei Jugendlichen in den neuen Bundesländern". *Religiösität, Persönlichkeit und Verhalten. Beiträge zu Religionspsychologie*. Ed. H. Moosbrugger, C. Zwingmann - D. Frank. 59-64. Münster: Waxmann, 1996.
- Henning, Christian. "100 Jahre Religionspsychologie im deutschsprachigen Raum". *Religiösität: Messverfahren und Studien zu Gesundheit und Lebensbewältigung-Neue Beiträge zur Religionspsychologie*. ed. Christian Zwingmann - H. Moosbrugger. 23-40. Münster: Waxmann Verlag GmbH, 2004.
- Henning, Christian vd. "Die Geschichte der Religionspsychologie im deutschsprachigen Raum". *Einführung in die Religionspsychologie*. Ed. C. Henning, S. Murken & E. Nestler. 9-90. Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 2003.
- Holm, Nils G. *Einführung in die Religionspsychologie*. München: UTB Reinhardt Verlag, 1990.
- Holm, Nils G. "Religionspsychologie gestern und heute: Einige Entwicklungslinien". *Archiv für Religionspsychologie* 22 (1997), 15-27.
- <https://www.evh-bochum.de/persoенliche-homepage-prof-dr-dr-christian-zwingmann.html> (30 Kasım 2024).
- Huber, S. *Dimensionen der Religiosität. Skalen, Messmodelle und Ergebnisse einer empirisch orientierten Religionspsychologie*. Bern: Huber Verlag, 1996.
- Huber, S. "Nonmetrische Multidimensionale Skalierung (NMDS) als Meßmodell für subjektive Sichtweisen der Religiosität". *Konversion. Zur Aktualität eines Jahrhundertthemas*. Ed. C. Henning - E. Nestler. 361-377. Frankfurt am Main: Lang, 2000.
- Huber, S. *Zentralität und Inhalt. Ein neues multidimensionales Messmodell der Religiosität*. Opladen: Leske+Budrich, 2003.
- Jeserich, F. vd. "Religiosität/Spiritualität und rigides Kohärenzgefühl". *Religiosität: Die dunkle Seite. Beiträge zur empirischen Religionsforschung*. Ed. Christian Zwingmann. 91-113. Münster: Waxmann, 2017.
- Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Sözlüğü*. Adana: Karahan Yayınları, 2016.
- Murken, Sebastian. *Religiösität, Kontrollüberzeugung und seelische Gesundheit bei Anonymen Alkoholikern*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 1994.
- Murken, Sebastian. "Ungesunde Religiösität-Entscheidungen der Psychologie?". *Kritik an Religionen*. Ed. G. M. Klinkhammer vd. 157-172. Marburg:Diagonal, 1997.
- Murken, Sebastian. *Gottesbeziehung und psychische Gesundheit. Die Entwicklung eines Modells und seine empirische Überprüfung*. Münster: Waxmann, 1998a.
- Murken, Sebastian. "Soziale und psychische Auswirkungen der Mitgliedschaft in neuen religiösen Bewegungen unter besonderer Berücksichtigung der sozialen Integration und psychischen Gesundheit". *Neue religiöse und ideologische Gemeinschaften und*

- Psychogruppen. Forschungsprojekte und Gutachten der Enquete-Kommission "Sogenannte Sekten und Psychogruppen".* Ed. Deutscher Bundestag Enquete-Kommission "Sogenannte Sekten und Psychogruppen". 297-354. Hamm: Hoheneck, 1998b.
- Murken, Sebastian. "Religionspsychologie in Deutschland: eine Bestandsaufnahme". *In Psychologie auf dem Prüfstand psychologischer Forschung, Sonderheft der Reihe Wege zum Menschen 54* (2002), 185-196.
- Selinger, K. - Straube, E. R. "Christologie Jugendlichen. Coping-Funktion religiöser Glaubenssysteme". *Konversion. Zur Aktualität eines Jahrhundertthemas*. Ed. Christian Henning - E. Nestler. 213-256. Frankfurt am Main: Lang Verlag, 2000a.
- Selinger, K. - Straube, E. R. "Glaube versetzt Berge. Bei jedem die gleichen? Individuelle psychische Einflussfaktoren auf religiöse Bewältigung". *Wege zum Menschen 54*, (2000b), 205-220.
- Spring, H. vd. "Katholische Kirchengemeinden zwischen Tradition und Pluralisierung. Ein quasiexperimenteller Beitrag zum Zusammenhang zwischen kirchlichem Dogmatismus und ekklesiogenen Neurosen". *Zeitschrift für Klinische Psychologie, Psychopathologie und Psychotherapie 41* (1993), 31-42.
- The Concise Oxford Dictionary of World Religions.*
- Topçu, Nurettin. "Din Psikolojisi", *İslam Mecmuası 1/2* (1956), 4-8. (A. İmamoğlu tarafından yayına hazırlanan: "Nurettin Topçu, Din Psikolojisi Bahisleri, 1995: Erzurum" çalışma esas alınmıştır).
- Zwingmann, Christian. - Klein, C. "Religion and health from the view of psychology of religion: Empirical results – possible pathways – cultural context". *Spirituality, mental health, and social support. A community approach*. Ed. B. Jakob & B. Weyel. Berlin: de Gruyter. *Studies in Spiritual Care 7* (2020), 38-55.
- Zwingmann, Christian - Gottschling, S. "Religiosity, spirituality, and God concepts. Interreligious and interdenominational comparisons within a German sample". *Archive for the Psychology of Religion 37* (2015), 98-116.
- Zwingmann, Christian. - Hodapp, B. "Religiosität und psychische Gesundheit: Zentrale Ergebnisse einer Metaanalyse über Studien aus dem deutschsprachigen Raum". *Spiritual Care – Zeitschrift für Spiritualität in den Gesundheitsberufen 7* (2018), 69-80.
- Zwingmann, Christian. - Klein, C. "Sind religiöse Menschen gesünder, und wenn ja, warum? Ergebnisse empirisch-sozialwissenschaftlicher Forschung". *Spiritual Care – Zeitschrift für Spiritualität in den Gesundheitsberufen 2(2)* (2013), 21-36.
- Zwingmann, Christian. - Moosbrugger, H. *Religiösität: Messverfahren und Studien zu Gesundheit und Lebensbewältigung, Neue Beiträge zur Religionspsychologie*. München: Waxmann Verlag, 2004.
- Zwingmann, Christian. - Murken, Sebastian. "Religiöse Endzeiterwartungen. Möglichkeiten und Risiken". *Stimmen der Zeit 12* (1998), 619-628.
- Zwingmann, Christian. - Murken, Sebastian. "Coping with an uncertain future: Religiosity and millenarianism". *Archiv für Religionspsychologie 23* (2000a), 11-28.

- Zwingmann, Christian. - Murken, Sebastian. "Religiösität, Zukunftsbewältigung und Endzeiterwartungen". *Psychologie und Zukunft. Prognosen, Probhezeigungen, Pläne*. Ed. J. Möller, B. Strauß & S. M. Jürgensen. 255-278. Göttingen: Hogrefe Verlag. 2000b.
- Zwingmann, Christian. "Erfassung von Spiritualität/Religiosität im Kontext der gesundheitsbezogenen Lebensqualität". *Psychotherapie, Psychosomatik, Medizinische Psychologie* 55. (2005), 241-246.
- Zwingmann, Christian vd. "Münchener Motivasyonel Dindarlık Envanteri: Boyutsal Kontrol ve Denetim". Çev. Halil Apaydın. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/2 (2010), 287-312.
- Zwingmann, Christian vd. "Intrinsische und extrinsische religiöse Orientierung: Fragebogenskalen zum Einsatz in der empirisch-religionspsychologischen Forschung". *Zeitschrift für Differentielle und Diagnostische Psychologie* 15 (1994), 131-139.
- Zwingmann, Christian vd.. "Measuring religiosity/spirituality: Theoretical differentiations and categorization of instruments". *Religions* 2 (2011), 345-357.
- Zwingmann, Christian vd. "Religious commitment, religious coping, and anxiety: A study in German patients with breast cancer". *European Journal of Cancer Care* 17 (2008), 361-370.

